

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

Харківське історико-філологічне товариство

Український СВІТ

у наукових парадигмах

Збірник наукових праць

Випуск 2/2015

УДК 811.161.2 + 39 (477)
ББК 81.411.1 + 63.5 (4УКР)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- **Маленко О. О.**, д-р філол. наук, проф. (Харків),
(головний редактор);
- **Ворожбіт В. В.**, д-р пед. наук, проф. (Харків);
- **Голобородько К. Ю.**, д-р філол. наук, проф. (Харків)
- **Дорошенко С. І.**, д-р філол. наук, проф. (Харків)
- **Лисиченко Л. А.**, д-р філол. наук, проф. (Харків)
- **Ломакович С. В.**, д-р філол. наук, проф. (Харків)
- **Новиков А. О.**, д-р філол. наук, проф. (Глухів)
- **Борисов В. А.**, канд. філол. наук, доц. (Харків)
- **Піддубна В. В.**, канд. філол. наук, доц. (Харків), (заст. головного редактора)
- **Терещенко В. М.**, канд. філол. наук, доц. (Харків)
- **Умрихіна Л. В.**, канд. філол. наук, доц. (Харків)
- **Юр'єва К. А.**, канд. пед. наук, доц. (Харків)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

- **Нелюба А. М.**, д-р філол. наук, проф., Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.
- **Степаненко М. І.**, д-р філол. наук, проф., Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка.

Ухвалила вчена рада Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
(*протокол №5 від 6 листопада 2015 року*)

У 41 Український світ у наукових парадигмах : Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. — Харків : ХІФТ, 2015. — Вип. 2. — 148 с.

Свідectво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 3281 від 18.09.2008.

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
вул. Блюхера, 2, м. Харків, Україна, 61168

ISBN 978-966-1630-30-6

© Автори статей, 2015
© Обкладинка У. Мельникова, 2015
© Макет В. Журенко, 2015

Олена Маленко

Герої й час в українській поезії (спроба лінгвопоетичної інтерпретації) 66

Анна Мартакова

Графічні засоби мовної гри в поезії українського постмодерну 74

Василь Терещенко, Інна Остренок

Постмодерна рецепція українця: автоетнонімний вимір 78

УКРАЇНІСТИКА В КОНТЕКСТІ ЧАСУ**Яна Василенко**

Романтичний вимір топосу «Українська ніч»: поетика європейського художнього моделювання 94

Оксана Ісаєнко

Формування терміносистеми українського кіно: фіксація й типологія термінів 100

Лідія Лисиченко

Роздуми під час захисту дисертацій з мовознавчих проблем 104

Світлана Марцин, Олена Полозова

Спецкурс з українознавства як складник формування національної свідомості студента-філолога 110

Анатолій Новиков

Образ Івана Мазепи у творчості О. Пушкіна й І. Карпенка-Карого: компаративний аспект 116

Андрій Панченков

Комунікативні й семантичні конституенти проповідницького підстилю конфесійного стилю 122

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ**Наталія Варич**

Роль національного етичного ідеалу справедливості в сучасному громадянському вихованні 134

Олена Садоха

Єдність національного й наднаціонального у вихованні громадянськості як чинник сталого безпечного розвитку суспільства 139

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

УДК 811.161.2'42

Василь Терещенко, Інна Остренок,

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

ПОСТМОДЕРНА РЕЦЕПЦІЯ УКРАЇНЦЯ: АВТОЕТНОНІМНИЙ ВИМІР

У статті здійснено аналіз репрезентованих у текстах сучасних вітчизняних письменників-постмодерністів експресивних автоетнонімів на позначення українців, визначені провідні особливості вербалізації уявлень українців про себе крізь призму семантики й стилістики експресивних автоетнонімів.

Ключові слова: *постмодернізм, українець, експресивний автоетнонім, автономінація.*

В статье проанализированы экспрессивные автоэтнонимы украинцев, представленные в текстах современных украинских писателей-постмодернистов, определены основные особенности вербализации представлений украинцев о себе через призму семантики и стилистики автоэтнонимов.

Ключевые слова: *постмодернизм, украинец, экспрессивный автоэтноним, автономинация.*

In the article expressive ethnic autonomanation of Ukrainians, represented in the texts of contemporary Ukrainian postmodern writers, are analyzed; the basic special features of the verbalization of the ideas of Ukrainians about themselves through the prism of semantics and stylistics of ethnic autonomanation are determined.

Keywords: *postmodernism, Ukrainian, expressive ethnic autonomanation, selfnominaton.*

Спостереження над текстами вітчизняних письменників-постмодерністів 90-х — початку 2000-х років — часу ранньої української державності, періоду становлення незалежності — засвідчує достатньо високу частотність появи в цих текстах **етнонімів** — «назв етнічної групи людей: племені, племінного союзу, народності, нації (аранда, поляни, евенки, українці), а також етнографічного угруповання в складі цих одиниць (буковинці, подоляни, галичани у складі українців) та груп споріднених народів (слов'яни, германці, романці, кельти) [31: 225].

Із-поміж сукупності використаних постмодерністами у своїх текстах етнонімів левову частку становлять експресивні, що позначають представників того чи того етносу чи етнографічної групи з актуалізацією в семантиці певних конотативних елементів, наприклад, *азер, америкос, бульбаш, галиціяка, жид, кацап, москаль, нацик, хахол, чурка, янкi* тощо. Чимала частка цих етнічних найменувань уперше зафіксована у вітчизняному художньому дискурсі, що зумовлено, зрозуміло ж, тим, що ще до недавнього часу, власне до початку 90-х рр. XX ст., література як винятково важливий ідеологічний ресурс перебувала під пильним наглядом цензури, а отже, була ретельно фільтрована з погляду дотримання в ній закріпленого радянською державою принципу «інтернаціоналізму» — принципу, який передбачав рівність представників усіх націй, які населяли територію СРСР (питання про реальний стан речей тут не обговорюється. — *авт.*), навіть на рівні можливості їх номінування лише відповідно до офіційних канонів.

Унаслідок такої політики будь-які прояви національно своєрідного, не затвердженого «партією й урядом» етнономінування не мали шансів потрапити до текстів широкого вжитку, хоча, як відомо, усне мовлення ними майоріло,

починаючи від таких узуальних номінацій, як *кацап*, *хохол* (*хахол*), *жид*, до власне новотворів радянського періоду на зразок *нацмен* (у стосунку в основному лише до представників Кавказу), *західняки* (*западенці*), *східняки* (у стосунку до мешканців Заходу й Сходу України відповідно) тощо.

Попри активне функціонування в усному мовленні, етноніми виразно експресивного характеру донедавна становили той фрагмент лексики, який був майже не репрезентований у словниках української мови. Так, академічний 11-томний словник української мови (1970–1980 рр.) подав лише номінації *хохол* і *кацап* із поміткою «зневажливі», очевидно, зважаючи на те, що їх було не можна не подати внаслідок їхнього широкого побутування як у XIX ст., так і у XX ст., однак уникнув указівок на наявність у мовленні українців радянського періоду багатьох інших експресивних етнонімів або ж історичних етнонімів, семантика яких була перерозподілена в бік експресивізації (*жид*, *лях*, *москаль*). Цей лексикографічний феномен, крім іншого, може бути пояснений домінуванням у вітчизняному словникарстві ідеологічно заангажованого підходу до фіксації різних шарів лексики. За цих обставин лексеми, які свідчили про існування у свідомості українців на рівні етнонімікону чітких і досить жорстких уявлень як про «себе», так і про «інших, чужих», не могли потрапляти до фонду загальноновживаних і, так би мовити, дозволених.

Із відходом у минуле радянської епохи з її ідеологічною фільтрацією мови як такої і мовознавчих тенденцій проблема етнонімів привернула увагу лінгвістів. На сьогодні чимало табу знято, зокрема експресивні етноніми вже подаються в словниках, зокрема спеціалізованих. Так, Л. Ставицька в словнику жаргону [29] подає чимало експресивних етнонімів (азербайджанець — *азер*, *айзер*, *азербон*, *азік*; азіат — *чурка*, *урюк*; білорус — *бульбаш*, *зюзюк*, *сябр*, *сябрушка*; єврей — *абраша*, *аїд*, *козак єрусалимський*, *маланець*, *паяльник*, *щирий українець*; кавказець — *абрек*, *азер*, *айзер*, *блек*, *носоріг*, *хач*, *хачик*, *чорножопий*, *чурбак*, *чурка*), причому більшість прикладів використання цих лексем запозичені укладачкою саме з текстів постмодерної літератури — літератури, яка взяла на себе сміливість усе «називати своїми іменами», долаючи в такий спосіб «інтернаціональний пуризм» радянського періоду в національній мовній картині світу. Поряд із цим з'явилася й ціла низка лінгвістичних (соціолінгвістичних, лінгвокультурологічних) праць, у яких значна увага відведена дослідженню проблеми експресивних етнонімів (А. І. Грищенко (на матеріалі російської мови) [10 — 13], Ю. В. Святюк (концепт іноземця, стратегії презентації «чужих» — на матеріалі англійської мови) [27], Р. А. Агеева (на матеріалі російської мови) [1]). На жаль, такий аспект експресивної автоетнономінації українців ще не достатньо висвітлений у наукових студіях (про що, до речі, свідчить і словник Лесі Ставицької [29], де не репрезентовано експресивних автоетнонімів українців), що переконує в актуальності обраного в статті аспекту дослідження.

Мета статті — схарактеризувати семантико-стилістичну специфіку етнічних автономінацій українців у текстах вітчизняних письменників-постмодерністів 90-х — початку 2000-х років. Предметом дослідження є семантичні й стилістичні особливості експресивних етнонімів на позначення мешканців України та її окремих історико-етнографічних територій (Галичина, Волинь тощо). Об'єктом дослідження в роботі стали експресивні етноніми на позначення українця, актуалізовані в текстах таких вітчизняних письменників постмодерного напрямку, як Ю. Андрухович, Ю. Винничук, С. Жадан, Б. Жолдак, О. Забужко, І. Карпа, С. Пиркало, Н. Сняданко та ін.

Перш ніж підійти до безпосереднього аналізу експресивних автоетнонімів українців у текстах вітчизняної постмодерної літератури, варто визначитися з деякими термінологічними питаннями. Це зумовлено тим, що на сьогодні в науковій літературі спостерігається різнобій у використанні терміноодиниць у галузі етнології. Так, в академічному енциклопедичному виданні «Українська мова» Ю. Карпенко поняття «етнонім» як родово деталізує у двох видових — *автоетноніми* (самоназви представників певної нації) й *ксеноетноніми* (назви, що дано представникам іншої нації) [31; 225], хоча поряд із цим в інших джерелах для першого виду етнічних назв використовують такі терміноодиниці, як *аутоетноніми*, *етноетноніми*, *етноніми*, а для другого — *екзоетноніми*, *алоетноніми*, *псевдоетноніми*. Крім цього, у науковій літературі широко побутують і такі споріднені прості й складні терміни, як *ендоетноніми*, *етнофолізи*, *експресивні етноніми*, *пейоративні етноніми* тощо.

Означена неусталеність у сфері використання терміноодиниць на позначення об'єкта лінгвістичної уваги є цілком закономірною вже хоча б з огляду на те, що в позалінгвістичних наукових колах немає чіткості у визначенні сутності тих об'єктів реальності, що отримують відповідні номінації (нація, народ, етнос, етнографічна група, плем'я, група племен, представник відповідної групи тощо) [11]. Зі сказаного випливає, що питання нормативної (прийнятної й загальноприйнятої) термінології для опису назв представників різних етнічних груп потребує спеціального наукового вивчення, яке, однак, виходить за межі пропонованої студії.

У цій роботі з огляду на те, що до аналізу взяті мовні одиниці з виразним експресивним компонентом у семантиці на позначення *лише українців* (мешканців України та її історико-етнографічних територій, представників української нації, народу) у контексті постмодерного дискурсу, виправданим видається вживання терміна «експресивний автоетнонім».

Щоправда, використання цього терміна можна вважати певною мірою умовним. Для цього є щонайменше дві підстави. По-перше, не всі етнічні номінації, які позначають українців, можуть беззастережно бути названі автоетнонімами з огляду на їх генезу. Серед розглядуваних експресивних номінацій українства є ті, що кваліфікуються як створені самими українцями на позначення себе або частини своїх співплемінників (наприклад, *православний*, *уніат*, *східняк*, *західняк*, *западонець*), а є й ті, поява яких свого часу була спровокована активною діяльністю зовнішніх номінаторів (імперська влада, радянська влада), але які (етноніми) потім стали сприйматися багатьма українцями як самоназви нації або певної її частини (*малоросіянин*, *хахол*, *южнорос*, *бандерівець*).

Відтак номен на зразок *малоросіянин* можна кваліфікувати як автоетнонім лише в тому розумінні, що ним позначаються українці, хоча й у перспективі їх зовнішньої рецепції з позиції імперської російської свідомості або свідомості українця, який звироднів під впливом імперських міфів (див. про це [24]). По-друге, не всі етноніми на позначення українців можуть бути кваліфіковані однозначно як експресивні з огляду на їх семантичну мінливість у розрізі синхронії навіть у межах десятиліття. Тут ідеться про те, що на різних етапах свого існування навіть той самий автоетнонім може сприйматися то без додаткових негативних або позитивних конотацій, то з ними, відбиваючи в такий спосіб зміни в характері рецепції українців. Звідси випливає, що поняття «експресивність» у стосунку до етнономінікону має розумітися як динамічна ознака відповідних лексем, тобто говорити про експресивність етноніма можна лише на певному етапі його функціонування, лише в контексті діахронічного вивчення етнічних номінацій.

Таким чином, у статті поняття *експресивний автоетнонім* використовуємо в значенні «експресивно маркована на певному етапі функціонування національної мови назва носіїв цієї мови — представників відповідної нації (етносу, етнічної групи), які традиційно проживають на території певної країни й вживають цю назву для ідентифікації себе або частини тих своїх представників, що проживають на окремих історико-етнографічних територіях у межах або за межами цієї країни. Іншими словами, експресивні етноніми обов'язково містять сему «представник певної нації або представник певної історико-етнографічної групи в межах цієї нації» та відповідні експресивні (конотативні) семи й використовуються представниками цієї нації чи історико-етнографічної групи в межах цієї нації для самоназивання на певному етапі функціонування національної мови.

Відповідно до поняттєвого обсягу означеного терміна з текстів письменників-постмодерністів методом суцільної вибірки було ексерповано цілу низку експресивних етнонімів на позначення українців або представників українства, які мешкають на певних історико-етнографічних територіях (зокрема *бандера* (*бандера*, *бандьора*), *бандерівець*, *галичмен*, *галиціянка*, *гомо закарпатікус*, *гуцулик*, *донецькіє*, *закарпатчик*, *западенець*, *западєнці* (*западєнци*), *західняк*, *ковбой*, *колонізований*, *кохли*, *малороссянин*, *неавтохтон*, *неросіянин*, *постколоніал*, *правовірний*, *саус раша*, *східняк*, *укр*, *хохол* (*хахол*), *чорнобриві*, *шмірак-українець*, *южнорос*, *свідомий*, *свідоміт*, *націоналіст*, *патріот* та ін.). Спостереження засвідчує, що експресивні автоетноніми на позначення українців є найчисленнішою групою лексем в етноніміконі сучасної вітчизняної постмодерної літератури (із-поміж більш ніж 300 однослівних етнічних номінацій шоста частина — це своєрідні експресивні назви українства). При цьому вартим уваги є й той факт, що в багатьох контекстах письменники-постмодерністи навіть узуальні неекспресивні автоетноніми (*українець*, *галичанин*, *слобожанин*, *волиняк* тощо) експресивізують, надаючи їм виразного конотативного звучання.

Наведена вище статистика підтверджує думку літературознавців про те, що вітчизняна «література кризи», як інколи називають постмодерну літературу, зациклена на внутрішніх національних проблемах: навіть «зробивши коло» по всій земній кулі, охопивши своїм іронічним оком представників близьких і далеких країн, вона все одно вертається на вихідну позицію — до вирішення питання самоусвідомлення, самоідентифікації українцями самих себе як нації, яка тривалий час перебувала в умовах колоніального існування. Український постмодернізм моделює кризову національну особистість, бажання якої знайти істину постійно наражається на відчуття невизначеності, колоніальних ідеологем: «Породивши посттоталітарну ігрову людину, нова літературна традиція дала відчуття світла, але не навчила зміни кодів самої гри..., вона розворушила давні незагоєні рани українського культурного самоусвідомлення...» [14: 28]. Безмежна свобода, проголошена й реалізована постмодерною парадигмою, укінець розриває екзистенційний світ українця, самоідентифікація якого виявляється хаотичним представленням «вирізаних манікюрними ножицями» фрагментів особистості типового представника українського народу [14: 28].

Таким чином, для глибшого розуміння семантичної й стилістичної специфіки актуалізованих митцями-постмодерністами експресивних автоетнонімів необхідним є осмислення концептуальної специфіки перцепції України й українства вітчизняною постмодерною літературою. З огляду на це варто наголосити передусім на деяких специфічних концептах, продукованих нею щодо проблем націєтворення, державотворення, національної самоідентифікації українців, а отже, на таких, що впливають на характер семантики, мотивації внутрішньої форми експресивних автоетнонімів.

Серед цих концептів важливе місце посідають такі, як «протиставлення Сходу й Заходу», «фаворитизація певних територій», «демонізація певних територій», «знецінення центру», «зневіра в українстві», «Україна як частина Європи vs Україна як частина азіатщини», «необхідність позбавлення від колоніальних комплексів», «мазохізація нації» тощо.

Концепт «протиставлення Сходу й Заходу». Ідея протиставлення України на Схід і Захід, Південь і Північ, Центр і периферію у творах українських авторів-постмодерністів простежується доволі чітко, причому подача в текстах «чужого», «інакших», «не наших» не залежить від походження автора, ним може бути як автор-східняк, так і автор-західняк, як митець з Півдня, так і з Центру. Указана ідея моделюється письменниками в багатьох ситуаціях, у яких актуалізуються загальні (стереотипні) уявлення українців про самих себе як певною мірою різних: — *Ось, си скуштуйте, паноньку, що воно є таке? Там у них всі на «ви», навіть зі східняком* [17: 106]; *По-перше, ми не якісь василі із Західної України, щоби тут рабятягами бути, а по-друге, моя жінка привикла жити з шиком. Мені треба як мінімум двадцять штук баксов, щоби до неї чіста нормальна вернутися* [21: 21]; *На рівні простонародному, коли в центрі Львова хтось звертається до щирого українця із питанням: «Как пройти да Опернава?», може статися, що нахаба в результаті опиниться у зовсім іншому місці, де стан його здоров'я примусить на деякий час забути про слухання арій і замислитися над можливостями заповнення певних прогалин у власній освіті* [28: 94].

Концепт «фаворитизація певних територій». Ідея фаворитизму певних територій країни в постмодерних митців проступає найяскравіше в основному тоді, коли йдеться про реалії Західної України (Карпати, Львів та под.). На рівні дискурсу це виливається й у специфічне, найчастіше прихильне зображення людей, які населяють ці території: *Їм відразу сподобалося бути разом, вона чудово асистувала йому у виконанні кількох чергових проектів, не тільки як перекладачка, але й як доглибно поінформована в багатьох типово львівських лабіринтах міжлюдських стосунків досвідчена порадиця* [3: 21]; *Порядна панна сама сама знає, що до чого, і в життю не дасть позбавити себе цноти якомусь там жидові чи москалеві. Такої честі повинен удостоїтися чистокровний українець. А найкраще — шлюбний чоловік* [28: 84] (йдеться про українку-західнячку); *Спілкуючись із справжньою галичанкою, особливо на самому початку Вашого знайомства, будьте дуже обережні ... Боже борони Вас розповідати про Ваші успіхи на полі завоювання інших панночок, про Ваші контакти із представниками російськомовного середовища, про Ваших родичів-негаличан, не греко-католиків чи євреїв, я вже не кажу про такі компроментуючі факти, як членство в комсомолі чи критичне ставлення до ідеї соборності української нації* [28: 276].

Концепт «демонізація певних територій». Ідея демонічної сутності певних національних реалій пов'язується в постмодерних текстах дуже часто з територіями, які пройшли «духовне випалювання» імперською Росією або Радянським Союзом. Зрозуміло, що це передусім східні, центральні й південні регіони України. Особливо яскраво такі уявлення репрезентує С. Жадан, хоча й забарвлює їх інколи в романтичні тони.

Концепт «знецінення центру». Ідея децентралізації світу, втрати й відсутності центру як такого у будь-якій сфері належить до стрижневих у постмодерні. На рівні національної проблематики цей концепт виливається в заперечення цінності столиці, у постійне намагання знайти іншість у тому, що стереотипною свідомістю сприймається як єдине й неподільне, наприклад: *[Київ] столиця якоїсь мутної экс-радянської республіки, розташованої десь в азійських степах між Албанією й Білоруссю* [18: 188].

Концепт «зневіра в українстві». Уявлення про певну національно-державницьку неспроможність українців формується у багатьох текстах постмодерних митців. Це почасти зумовлено тим, що постмодерна свідомість намагається зайняти позицію стороннього, байдужого спостерігача подій у своїй державі, неупередженого критика свого минулого й сучасного, що й виливається у формування критично-іронічного дискурсу негативного ставлення до політики, культури, історії, народу й у латентне утвердження думки про небезпеку зникнення перспектив для нормального розвитку країни: *Я телевизор ся дивлю. Дивлюся телевизор і шляк мені трапляє з таким життям. Та що то за Україна, скажіть мені? Та нашо нам така Україна, га? [8: 393]; «Ми» взагалі — Країна Змарнованих Шансів. На випадковість тут покликати не випадає: таким є логічний вислід хронічного провінціалізму. Провінція впізнає свій шанс як шанс лише по тому, як він стане минулим [20: 219]; Зате Україна — експортер буряків у світ номер один. Все, кажись ми більше ніде не перші. Я не кажу про списані літаки, що їбощать об землю кожен місяць. Я про хороше і вічне. Як от буряки [21: 181]; ...на футбольному полі теж гівно, особливо коли грають наші, розвалена країна [16: 10]; ...і що то за країна така блядська?.. Народ мре, як мухи [16: 185].*

Концепт «Україна як частина Європи vs Україна як частина азіатщини». Ідея пошуку магістрального шляху руху України як молодій незалежній країні є вельми важливою для вітчизняних письменників-постмодерністів — виразно проукраїнських митців. Саме тому у творах вона часто актуалізується як на рівні проблематики текстів, так і їх мови: *А що ж ми? Ми, прецінь також колишня колонія, білі негри псевдо-Європи (Росії), чий історичний досвід під безліччю оглядів такий безцінно-унікальний? [20: 219]; Я приїхав сюди з такої країни, про яку ви знаєте або дуже мало (називаючи її то Українією, то Уранією, то Украйєю), або нічого. Ті з вас, які знають «нічого», насправді знають набагато більше від тих, які знають «дуже мало», бо останні знають лише у викривленнях і спотвореннях. Я буду вельми щасливий, якщо бодай окремі з викривлень і спотворень мені поталаним виправити, а тим, які донині знають «нічого», — подарувати проблиск у вигляді «дечого». Гадаю, це важливе не тільки для мене [5: 213]; ...наших, розсипаних по світу в пошуках гарантованого обіду, зараз повно скрізь [25: 165]; А для Європи тут вирішується питання — чи мати найближчим сусідом Є. С. молоду демократію, чи маріонеткову кримінальну диктатуру фашистського типу [18: 33].*

Концепт «необхідність позбавлення від колоніальних комплексів». Означений концепт можна вважати центральним у комплексі ідей вітчизняного літературного постмодернізму, який інколи навіть кваліфікують як постколоніальну літературу. З огляду на це для письменників-постмодерністів одним із актуальних стає завдання подолання постколоніального синдрому у свідомості українців, що виливається у створення відповідних образних моделей світу й людей: *А тепер, на решті, «про любов». Бо саме так уперто називає «колонізатор» своє почуття до «колонізованого», скільки б той не опирався й не добирав аргументів до викриття, на його погляд, безсумнівної облудності подібних заяв [20: 296]; Подумай сама, ну хто ми такі? Вчорашня колонія, без власних державних традицій, по коліна в гімні... Транзитна зона! [19: 610].*

Концепт «історичне безпам'ятство українства». Ідея історичного невігластва українців, наслідком якого стає унеможливлення потужного постколоніального націотворчого прориву в розвитку країни, постійно актуалізується митцями-постмодерністами, набуваючи різноманітних форм на рівні мовно-образного втілення: *...мертва україна лежала під снігом разом зі своїми хоругвами і мечами разом з булавою й короною ...обглодана кість України все що зосталось [8: 279].*

Концепт «мазохізація нації». Ідея мазохістичності як специфічної ознаки українства, що, переживши страшні колоніальні століття, усе ж продовжує приміряти

на себе роль «васала», «молодшого брата», — належить до переліку важливих у вітчизняному постмодерному дискурсі. У творах це виявляється, зокрема, у постійному моделюванні митцями мазохістських, самопринижувальних версій героїв-українців: *За Україну з диктатурою, позаяк лише сильна рука здатна впоратися з цим співучим і працелюдним народом? За Україну з розвинутим громадянським суспільством, позаяк це єдиний шлях до нормальності? За Україну без Кучми? За Україну без жида і москаля? За Україну без нациків? Без африканців? Без українців?* [3: 77]; *Це дивна країна. Вони не розуміють слова «навіщо», — записав того вечора Герман у своєму щоденнику* [28: 247]; *...жінкам взагалі не можна довіряти, а українкам не можна довіряти тим більше, бо вони одружуються з іноземцями тільки задля того, щоб виїхати зі своєї країни* [28: 263].

Апофеоз мазохістичної національної самоіронії втілено, мабуть, у романі Ю. Винничука «Мальва Ланда», де герой твору подорожує казковою країною — сміттяркою, у якій читач безпомилково впізнає щось подібне на Україну, яка тішиться тим, що є смітником: *«Українське сміття здобуває світ!» — саме такий заголовок я недавно побачила в газеті «Нью-Йорк таймс». А небавом цілий світ про це заговорить, але не буде нам рівних на ринку збуту! За продукуванням високоякісного сміття ми обігнали вже всі країни Європи* [8: 65]; *Скажу вам більше — лише завдяки русалкам наша велична сміттярка зберегла незалежність і економічний суверенітет. Ще донедавна ми відповлювали цих русалок, закручували в консерви і відправляли прямісінько в Париж. А там їх уже подавалося як м'ясо крабів при найважливіших прийняттях. Так само русалчин кав'яр, який у нас зветься «икра зернистая»* [8: 142].

Визначені концепти, як засвідчують наведені ілюстрації, є доволі актуальними для постмодерної літератури й у своїй сукупності зумовлюють специфіку того, як митці-постмодерністи використовують експресивні автоетноніми та яких конотацій їм надають.

Серед автоетнонімів, що називають українців загалом, у постмодерних текстах репрезентовані такі, як *колонізований, малоросіянин, неросіянин, постколоніал, правовірний, саус раша, укр, хахол (хохол), кохол, шмірак-українець, южнорос, патріот, свідомий (свідоміт), націоналіст* та ін. Крім цього, в окремих випадках письменники використовують експресивну лексему *бандерівець* зі значенням «українець» (варто звернути увагу, що таке переосмислення етноніма-регіоналізму й використання його в ролі експресивного автоетноніма на позначення не групи в межах нації, а всієї нації (народу) особливо актуалізувалося в Україні після подій Революції Гідності 2013–2014 рр.), а також неекспресивний автоетнонім *українець* у виразно експресивному контекстуальному значенні, що забезпечується, зокрема, його поєднанням з означеннями на зразок *щирий, справжній, якийсь, усякий*.

Як засвідчує наведений перелік, етимологічно-мотиваційно, структурно, семантично використані митцями автоетноніми на позначення українців як нації суттєво різняться.

В означеній групі за специфікою актуалізованої в лексемах семантики можуть бути виокремлені, з одного боку, номени, у значенні яких сема «представник національної групи» виразно проступає, наприклад, *малоросіянин, укр, хахол (хохол), кохол, шмірак-українець, южнорос*, а з іншого, — номени, де ця сема є лише контекстуально визначуваною, наприклад, *колонізований, неросіянин, краєнин, постколоніал, правовірний, саус раша, юкрейн, У. Р. С. Р та ін.*

Конотативні відтінки різної тональності формуються в названих автоетнонімах передусім через специфіку їхньої екстралінгвальної мотивації й контексту.

Так, автоетнонім *малоросіянин*, який свого часу був позбавлений виразної пейоративної конотації, поступово набув пейоративного звучання через

переосмислення значення частини *мало-* як *недо-* (тобто *недоросіянин*). Показовими в цьому сенсі є спостереження І. Лосева щодо сутності малоросійства як психо-соціального феномена вторинності й упослідженості: «Носії цієї форми само-свідомості ставляться до колишньої імперії як до своєї вічної метрополії, з якою постійно зв'язують власні оцінки, настрої, уявлення тощо. Вона залишається для них орієнтиром на всі часи. Тому малорос — це завжди людина вторинна, якась погіршена копія оригіналу, носій тавра меншовартості. Він може бути суб'єктом історії лише в дуже тісних рамках. І це той випадок, коли зовнішня обмеженість поєднується із внутрішньою. Оскільки малорос зберігав подвійну лояльність (до України й до імперії), він неминуче страждав на двоєдушність» [22].

Негативна експресія лексеми *хохол*, зафіксована в словниках позначкою «зневажливе», доволі часто використовується митцями-постмодерністами, наприклад:

— *Піть бажаєть?* — (Ну якою ж мовою можуть розмовляти малоросійські авіалінії?)

Кров твою, хохол позірний! — *Крізь зубату посмішку процідила Марла. Хохол собі по-думав, що Марла хтіла кави, і налив чогось гарячого і темного. Хохол, на відміну від українця, в хамській своїй паплюжості завжди знаходить загальноприйнятий вихід. Все давольни, все сміються* [21: 119]. Спостереження І. Карпи про ганебну природу хохольства ще виразніше репрезентує у своїх рефлексіях В. Трегубов: «Узяти, наприклад, хохла. Ось сказав — і відразу все зрозуміло. Це такий Микола, веселий, але неглибокий, який скакає поряд із вдумливим «руским» Іваном, який розмірено собі крокує. Це той українець, якого росіяни люблять: веселий брат-дебіл без амбіцій, простячок із сільським колоритом, який говорить на ядучому суржику. У нього ще жінка є, Галя, яку непогано час від часу вигравати, поки молода й струнка, і до якої непогано ходити в гості на вареники, коли з віком вона роздається. Хохлушка-сміхотушка. З погляду совка — це правильні українці. Його печалить, що ними із сучасних українців ніхто не хоче бути» [30].

Пейоративність автоетноніма *хохол* посилюється в таких контекстуальних варіаціях, як *хахол* і *кахол*, де наявні фонетичні вказівки на те, що відповідні етноніми подаються як такі, що звучать із уст людини, яка явно належить не до українців або ж до українців зі спотвореною колоніальним рабством свідомістю. Подаючи такі фонетичні варіанти лексеми *хохол*, письменники досягають специфічного стилістичного ефекту, коли читачеві вдається зрозуміти характер ставлення особи, що озвучує ці слова, до українців, наприклад: — *Щоб це я — вождь усіх народів, — наїжився Сталін, — і танцював під дудку якогось хахла?* [9: 65].

Негативні конотативні елементи значення в лексемах на зразок *южнорос* і *Ukrainian* формуються, зрозуміло, через зовнішню форму цих лексем як варваризмів, один із яких не видозмінений лексично до рівня нормативної української мови, а другий — фонетико-графічно. У випадку з використанням лексеми *южнорос* актуалізується семантика зовнішньої призматичності українців росіянами (та й деякими неросіянами), які ще з часів Російської імперії мислять Україну як «Південну Росію», а її мешканців — як частину росіян-«русских». У свою чергу лексема *Ukrainian*, будучи ужита в україномовному тексті без дотримання принципу перекладу-транслітерації, набуває негативного відтінку зневажливого ставлення до осіб, які нею позначаються, що виявляється щонайменше в небажанні використати відповідну лексему української мови.

Негативна семантика лексеми *укр* має, імовірно, подвійну природу. Пейоративний відтінок формується, з одного боку, шляхом впливу на цю одиницю значень лексем, що на сьогодні фігурують у псевдоісторичному дискурсі навколо

найменувань «Україна», «українець» (часто ці номени пов'язують то з уявленнями про племена укрівів (укрів), які колись дійсно існували, але не мали жодного стосунку до формування української нації [32], то з фантазіями про міфічні племена укрів, яких вигадали, імовірно, для спотворення реальної історії української генеалогії [33]), а з іншого, шляхом знемилозвучнення повної назви представників українства, скороченої до трьох звуків-графем. Обидва ці фактори в сукупності зумовлюють сприйняття представників України, названих *украи*, як якихось упосліджених, неповноцінних.

Виправданість такої мотивації негативної конотативної семантики відповідної лексики підтверджується зокрема тим фактом, що саме таку форму актуалізували у своєму лексиконі сепаратистсько-проросійські терористи на Донеччині та в Криму на позначення українців. Ось як іронічно описує В. Трегубов концептуальний зміст лексики *укр*, який у неї вкладають антиукраїнські елементи на окупованих терористами землях Донеччини й Луганщини: «Це... збірна солянка злобних українських патріотів і військовослужбовців. Це і правосек, і дніпропетровський десантник, і вся інша злобна рать, яка постала проти стрелковської белогвардійської хліборізки й болотовського запійного царства. Це хлопці, які приїжджають на танках на вільний Донбас і розстрілюють вагітних ветеранів Беркуту фосфорними бомбами в упор. В ім'я Америки і єврейських олігархів знищують останній оплот радянської честі й белогвардійської гідності, особливо ретельно полюючи на мирне населення. Коротше, страшні люди» [30]. Щоправда, поряд із зазначеним пейоративним конотативним компонентом значення в цьому автоетнонімі вживається й позитивна конотація, актуалізована зокрема останнім часом у зв'язку з появою політичної сили (політичне об'єднання патріотів «УКРОП»), що експлуатує лексику *укр/укра* з метою протиставити своє концептуальне її наповнення тому, який увиразнюють сепаратистські сили на Донеччині, в Криму й у Росії.

Зміст проукраїнської концепту в номінації *укр* досить точно описує В. Трегубов [30], однак у постмодерних текстах ця семантика не репрезентована. Щоправда, яскрава представниця вітчизняного постмодерну О. Забужко вже встигла прорефлексувати появу нового номена так: «А всі помітили, що з початком бойових дій ми для нападників стали вже не «ХОХЛЫ» — а «УКРЫ»? Дискурс змінився, нас «підвищили рангом». На місце смішного, дебілкуватого тубільця-салоїда («младшого брата») в імперській свідомості з'явився таємничий, грізний «укр» — який чомусь, замість «растворять ворота» й наливати, — б'є в морду. Ось це й є ДІАЛОГ: вони нарешті нас ПОЧУЛИ. І дарма наші інтелектуали так довго журились, «як-же-пояснити-росіянам-що-їх-обманюють»: вони вже зрозуміли, ви просто «не туди дивились». «Укри» — це і є, по факту, визнання української незалежності: кінець колоніального міфа» [23].

Поява негативних конотацій у складних лексемах на зразок *шмірак-українець* зумовлена їхньою семантикою. Зокрема в наведеному автоетнонімі частина *шмірак* є таким собі виявом українсько-німецького суржику на Західній Україні. Тут воно поширилося ще від часів перших мануфактур (XVIII–XIXст.), де використовували верстати, тертя механічних частин у яких полегшувалося за допомогою мастил (*шміру*). Тих, хто займався обслуговуванням верстатів, називали *шміраками*, бо вони постійно ходили в замащеному одязі. Пізніше значення лексики було переосмислене, і на сьогодні в західноукраїнській говірці вона має значення «покидьок», «лайдак», «нероба», «нехлюя» тощо. Таким чином, у лексемі *шмірак-українець* пейоративний компонент значення експліцитно виражений, однак може бути зрозумілим лише тому реципієнту, для якого відомою є семантика діалектної лексики *шмірак*.

Як засвідчує попередній аналіз семантичної специфіки автоетнонімів на позначення власне українства, більшість із них є експресивно маркованими в бік актуалізації пейоративних компонентів значення. Такий ефект в основному зумовлений природою екстралінгвальної мотивації внутрішньої форми відповідних автоетнонімів. Закономірно, що імпліцитна/експліцитна пейоративність цих лексем спричиняє їх контекстуальне вживання у творах письменників-постмодерністів як засобів іманентно стилістично маркованих, що допомагає створювати доволі критичні дискурси щодо українців як таких. Такий негативний навіколонаціональний контекст для постмодерну цілком необхідний як спосіб жорсткого витискання через пряму номінацію зі свідомості українця різноманітних психічних комплексів, значна частина яких, власне, і вербалізована у відповідних номенах.

Інші лексичні одиниці, ужиті в постмодерних текстах на позначення представників української нації загалом, на зразок *колонізований*, *постколоніал*, *правовірний*, *саус раша* в основному підтримують негативний дискурс вербального відображення уявлень про українців, актуалізуючи в той чи той спосіб пейоративну семантику. Усі етноніми цієї групи є прикладами контекстуальних номінацій, у яких сема «представник нації» не зчитується поза ситуацією їх уживання.

Пейоративна семантика контекстуальних автоетнонімів *колонізований* і *постколоніал* формується під впливом семантичного зв'язку зі значеннями вихідних лексем. При цьому негативізм першої з названих номінацій видається ніби як очевидним, тоді як у другій він є латентним, специфічно завуальованим. Профанне сприйняття номена *постколоніал* швидше викликає позитивну реакцію на його семантику, адже, фактично, йдеться про представника нації, який позбувся колоніальної залежності, «знайшов» свободу-волю, однак глибше вчитування в контекст і в зміст цієї номінації відкриває латентні пейоративні компоненти значення, що породжуються уявленнями про постколоніальний синдром нації як сукупність хворобливих психічних станів [15].

Автоетнонім *правовірний* у контексті навколо себе формує негативну семантичну ауру в ролі назви українця через свій зв'язок із цілком, здавалося б, нейтральною семантикою вихідної лексеми *правовірний*, що в ролі субстантиву означає «людина, яка суворо дотримується догматів певної віри, релігії, той, хто сповідує іслам» [26]. Пейоративність у цьому разі виникає внаслідок актуалізації в лексемі сем «непорушний у поглядах», «зашорений», «який не сприймає поглядів інших», «нетолерантний». Тобто за використання номена *правовірний* для позначення представника нації передусім відбувається посилення негативних уявлень про таку людину як зациклену на собі й своїх переконаннях, яка відкидає все, що їй видається невідповідним певним догматам.

Серед автоетнонімів, у яких сема «представник нації» не є експліцитною, особливе місце посідають такі номінації, як *саус раша*, *У. Р. С. Р.* Їх негативна конотативна семантика є наслідком, з одного боку, метонімічного називання суб'єкта уваги (використана назва країни, території країни замість назви її представника), а з іншого, — апеляції до комплексу позамовних уявлень, що свідчать про специфічне сприйняття цього суб'єкта як представника не України, а Південної Росії чи Радянської України (УРСР). Прикметно, що перша з-поміж зазначених номінацій є виразно зовнішнім автоетнонімом, який може звучати з уст, скажімо, європейця чи американця, для яких сприйняття України усталилося ще з радянських часів як частини Росії, а українців — як росіян.

Завершуючи аналіз автоетнонімів на позначення українців як представників нації, варто звернути увагу на ще один доволі специфічний випадок

контекстуальної етнічної номінації, а саме на лексеми *патріот*, *націоналіст*, *свідомий* (*свідоміт*). Як не дивно, ще в радянському дискурсі за цими неетнонімами в Україні доволі виразно закріпилися семи «представник нації», «українець, який свідомий своєї національної належності», які зберігають свою актуальність донині, однак найчастіше актуалізуючись у контекстах осуду, нетолерації, приниження як пейоративні номени (пор. типові фрази розмовного дискурсу: *Ти що патріот?!; Та він націоналіст (націоналюга) якийсь!!!; Глянь, свідомий тут найшовся!!!* — і художнього: *У Львові завжди залишається приблизно та сама кількість сволоти, божевільних, патріотів, громадян, міщан, богеми, рогулів, москалів — усіх категорій населення* [3: 19]; *...до щирих патріотів, які в брежнєвські роки наважувалися уголос розмовляти по-українському, потай співали заборонених пісень і мріяли про Шевченкового «Кобзаря» без купюр, а сьогодні, з усім своїм довгоплеканим стражданням (бо ж, коли страждання стає повсякденним, не залишається нічого іншого, як його полюбити, — підрадянський український патріотизм був глибоко мазохістським явищем...), виявились безжалюбно списані насмішкуватою, енергійною, комп'ютерно грамотною молоддю кудись у дев'ятнадцяте століття* [20: 93–94]).

Безперечно, ці компоненти значення сформувалися в умовах колоніального існування України, коли вся потуга радянської влади була спрямована на подолання національних (у термінології тоталітарної держави — націоналістичних) проявів із боку українців, зокрема й сфері їх автономізації. Яскраве цьому підтвердження дає Ю. Винничук у «Спогадах про Олександра Євдокимовича Корнійчука»:

— За національним складом я радянська людина. А ви, голубе, мабуть **націоналіст**. Ось ми вас зараз і притягнемо!

І коли допитливого товариша притягали, ОЄК задоволено копилів губи і кавав:

— А все-таки яким же дотепним був цей український народ, що придумав таке прислів'я: *цікавий гнидик у борця понав!* [9: 74].

Важливо підкреслити, що за радянського часу ці номени в риториці більшовицько-комуністичної партбюрократії стосувалися найчастіше українця (що, власне, свідчить про саму специфіку статусу українського народу в умовах радянщини), що закріпило за ними відповідну пейоративну контекстуальну семантику.

Поряд із багатим набором загальнонаціональних автоетнонімів у текстах постмодерної вітчизняної літератури ще яскравіше репрезентовані експресивні етноніми українців за територіальними або історико-етнографічними ознаками. Цей феномен можна пояснити передусім тими концептуальними ідеями вітчизняного постмодерну, про які йшлося вище («протиставлення Сходу й Заходу», «фаворитизація певних територій», «знецінення центру», «демонізація певних територій»). Загалом же література зафіксувала характерну для лінгвоментальності українця тенденцію до самоназивання себе не спільним для всієї нації етнонімом, а певним етнонімом-регіоналізмом, наприклад: *...східняк був популярний, дарма що всякчас підкреслював свою нетутешність, ба й певну зверхність над ними, галичанами, яких звав, усіх на гурт, «галичменами»* [19: 199].

Причина такої ситуації значною мірою специфікою історичного розвитку української нації, що тривалий час змушена була існувати на своїх територіях, які перебували в складі різних державних утворень, унаслідок чого постійно потребувала вишукування лінгворесурсів для самоназивання з метою збереження національної ідентичності в умовах несприятливого середовища. Яскраву ілюстрацію того, із яких причин в українців у різних краях виникала потреба в пошуку самоназви, подає Ю. Андрухович у тексті «Таємниця»:

Там переважно мешкали російськомовні, якісь офіцери з родинами, генерали, всяке начальство — ті, для яких ми і через півстоліття після їхнього вселення залишалися місťними. Я не здивуюсь, якщо їхні внуки й досі вживають це слово щодо корінних галичан — місťниє. У цьому начебто і немає жодної пейоративності — окей, місťниє не значить ані восьмипалі, ані рогаті, ані чотириногі. Мсťниє — то й мсťниє. Але погодься, що це — засіб на означення чужого, тобто засіб відчуження.

А як ви називали їх?

О, це була несиметрична відповідь! Ми називали їх москалями

Тобто вже з неприхованою пейоративністю?

Виявляється, так. Можливо, це було право пригніченого [4: 227–228].

Породжені як засоби самозбереження, надалі ці автоетноніми-регіоналізми «зустрілися», коли українці нарешті об'єдналися, і почали, на жаль, виконувати почасти негативну роль — слугувати засобом не століттями бажаної ментальної інтеграції, а, навпаки, сепарації й диференціації, створюючи в мешканців тих чи тих територій комплекси винятковості, своєрідності, неукраїнськості. Показовим у цьому сенсі може бути такий фрагмент із тексту Ю. Винничука «Королевич-машкара»: — **Руський народ дуже мирний. А український — ще мирніший. А вже станіславський — такий мирний, що..... б'ють по лівій, підставляють праву, та ще й дякую кажуть, — засміявся Франьо, а за ним і весь стіл** [7: 224], — де експліковано протиставлення ніби трьох різних народів — руського, українського й станіславського як окремих етнонаціональних суб'єктів.

Частина автоетнонімів-регіоналізмів, що представлені в постмодерних текстах, є спадком радянського часу, який і до сьогодні часто визначає систему навколонаціональних уявлень багатьох українців, на чому наголошує Р. Шпорлюк, зауважуючи, що українцям «нав'язувалося до справжньої історичної проблеми України: традиційних відмінностей між її регіонами: ми всі чули про східняків, західняків; знаємо такі вирази як «западенци» чи «бандьори» [34: 43].

Як засвідчує аналіз контекстів, де використані подібні автоетноніми, здебільшого їм притаманна пейоративна семантика (*бандерівець* (*бендерівець*), *гуцулик*, *галиціяка*, *галичмен*, *західняк*, *східняк*, *западинець* (*западенець*), *донецькіє* тощо), яка, що-правда, набуває різного ступеня «згущеності» залежно від ознак комуніканта, який уживає той чи той етнонім (пор. *русин*, *галичанин*, *карпатчик* в устах самого мешканця Західної України й в устах східняка, в устах позитивно й критично налаштованого мовця). Наприклад, лексема зі зменшено-пестливим елементом у значенні *гуцулик*, тобто експресивність якої позитивна, у контексті *Усе це так чи інакше спричинилося до остаточного позитивного рішення; таким чином, однієї з весен справді почалася будова, дерево, камінь і метал возили до підніжжя спеціально збудованим і пущеним від колії через ліс залізничним відгалуженням, проте на останньому етапі, коли схил робився надто стрімким, залишалися вже тільки гуцулики, фантастична тяглова сила, до смерті витривалі й невибагливі конячки, що ними все необхідне, як і все зайве, достачалось аж на хребет* [2: 42] набуває негативних відтінків.

Конситуативна нестійкість конотативної, а частково й денотативної, семантики подібних етнонімів можна показати на прикладі активно використовуваного як за радянських часів, так і на сьогодні автоетноніма *бандерівець*. У сприйнятті мовців він має амбівалентну семантику, умотивовану специфічною семантикою апелювання *Бандера* (*Степан*), за яким закріпився для одних комплекс уявлень про людину-борця за незалежну Україну, а для інших (завдяки радянській пропаганді) — про людину-вбивцю радянських людей, поляків, євреїв, циган, зрадника, колаборанта.

У такий спосіб для перших в автоетнонімі з'явилися позитивні конотації на зразок «той, хто готовий пожертвувати собою за незалежну Україну», які викликають відповідні позитивні реакції (наприклад: ...буцімто Бухалов-старший йому казав, у хвилини відвертості (п'яної?), що **бандерівців** він, Бухалов-старший, «глибоко поважає» (звучало таки як пряма калька з п'яної російської), бо так, як вони, **бандерівці**, «стояли за своє», «нам» (слід розуміти, колегам обох Бухалових, батька й сина) було «вчитись і вчитись». Он як [19: 725]), а в інших — негативні, на концептуальній підоснові яких наголошує В. Трегубов, аналізуючи сучасну рецепцію українця росіянином: «...бандерівець і його трішки більш сучасна модифікація — правосек. Тут все зрозуміло. Він обов'язково зі Львова чи Тернополя (хоча, як показав досвід грузинської війни, якщо російського журналіста примусити вигадати бандерівцям імена, будуть не яскраво-галичанські Романи Стеціви й всякі інші Ганни-Стефанії Рудьківські, а більш звичні центральноукраїнські Івани Бондаренко та Галини Тимченко). Обов'язково католик (як варіант — уніат). Увішаний фашистською символікою, говорить тільки по-українськи, ненавидить усе російське, у вільний від кровопролиття час працює гастарбайтером. З погляду совка, це — найгірше втілення українця. Саме слово «бандерівець» у його лексиконі є лайкою, і він щиро дивується, як людина може себе таким називати. Але людина може. І чимало українців називають — як просто для того, щоб підкреслити свою любов до незалежної країни, так і в силу дійсної поваги до Степана Андрійовича. А інколи просто тролінгу ради [30].

Підсумовуючи аналітичний виклад, варто наголосити на кількох положеннях.

Поява у вітчизняних постмодерних текстах кінця XX — початку XXI ст. великої кількості різноманітних за мотивацією, а відповідно, і семантикою експресивних автоетнонімів на позначення мешканців України та її історико-етнографічних територій свідчить про неабияку актуальність для митців цього літературного напрямку вербалізації проблеми «свій / чужий», що цілком очікувано з огляду на сутність постмодернізму як «свідка» постколоніальних цивілізаційних змін у сучасному світі.

Серед експресивних автоетнонімів, ужитих у текстах вітчизняних постмодерністів, переважають номени на позначення українців із пейоративними конотативними компонентами, що свідчить про схильність митців до формування критично-нетолерантного націоцентричного дискурсу як своєрідного способу жорсткої деструкції постколоніальної свідомості зденационалізованих тривалою чужинецькою експансією (російською, польською, румунською, угорською, німецькою, радянською) українців.

Найчастіше пейоративність експресивних автоетнонімів є результатом специфічної екстралінгвальної мотивації внутрішньої форми лексем або впливу контексту. При цьому нерідко спостерігається мінливість експресивної семантики подібних одиниць під впливом змін у сприйнятті українців самих себе.

Використання експресивних автоетнонімів на позначення українців стає потужним художньо-стилістичним інструментом для передачі відповідних текстових смислів, пов'язаних із національною проблематикою в семіосфері постмодерної вітчизняної літератури. Письменники-постмодерністи в час, коли особливої значущості набуває потреба в осмисленні пересічними українцями самих себе й свого місця в глобальному світі, широко використовують потенціал експресивних етнонімів, зокрема автоетнонімів, як одного із засобів прихованого формування національної ідентичності.

Насамкінець варто зауважити, що проблема самономінації українців, у тому числі й експресивної, ще не достатньо розроблена в багатьох аспектах; зокрема, залишається надзвичайно актуальним завдання системного опису автоетнонімів-регіоналізмів, автоетнонімів із погляду гендерної парадигми та ін. Матеріали постмодерної літератури й дані польових досліджень можуть бути добрим підґрунтям для вивчення означених аспектів проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агеева Р. А. Страны и народы : происхождение названий [Электронный ресурс] / Р. А. Агеева. — М. : Наука, 1990. — 256 с. — Режим доступа : <http://osvita.125mb.com/drevnie-plemena-nazvaniya-57089.html>
2. Андрухович Ю. Дванадцять обручів / Ю. Андрухович. — К. : Критика, 2005. — 276 с.
3. Андрухович Ю. Диявол ховається в сирі. Вибрані спроби 1999–2005 років / Ю. Андрухович. — К. : Часопис «Критика», 2007. — 318 с.
4. Андрухович Ю. І. Таємниця. Замість роману / Ю. І. Андрухович. — Харків : Фоліо, 2008. — 478 с.
5. Андрухович Ю. Перверзія / Ю. Андрухович. — Львів : ВНТЛ-Класика, 2004. — 304 с.
6. Винничук Ю. Вікна застиглого часу : Оповідання та повість / Юрій Винничук — Львів : ЛА «Піраміда», 2012. — 208 с.
7. Винничук Ю. Королевич-машкара [Електронний ресурс] / Ю. Винничук. — Режим доступу : <http://chtyvo.org.ua/authors/Vynnychuk/Korolevych-mashkara/>.
8. Винничук Ю. Мальва Ланда / Ю. Винничук. — Львів : ЛА «Піраміда», 2007. — 428 с.
9. Винничук Юрій. Ги-ги-и / Юрій Винничук. — Львів : ЛА «Піраміда», 2007. — 240 с.
10. Грищенко А. И. Источники возникновения экспрессивных этнонимов (этнофолизмов) в современном русском и английском языках: этимологический, мотивационный и деривационный аспекты / А. И. Грищенко // Активные процессы в современной лексике и фразеологии : Материалы междунар. конф. памяти Л. В. Николенко и Ю. П. Солодуба (МПГУ), 8–9 июня 2007 г. / гл. ред. Н. А. Николина. — М. ; Ярославль : Ремдер, 2007. — С. 40–52.
11. Грищенко А. И. Лексическое значение этнонима — семантическое уравнение с двумя неизвестными / А. И. Грищенко // Функциональная семантика и семиотика знаковых систем. Ч. I : сб. науч. ст. / сост. В. Н. Денисенко, О. И. Валентинова [и др.]. — М. : РУДН, 2011. — С. 437–443.
12. Грищенко А. И. Принципы составления словаря экспрессивных этнонимов русского языка / А. И. Грищенко // Проблемы семантики языковых единиц в контексте культуры (лингвистический и лингвометодический аспекты) : Международ. науч.-практ. конф., 17–19 марта 2006 г. — М. : ООО «Издательство «Элпис», 2006. — С. 707–710.
13. Грищенко А. И. Экспрессивные этнонимы как приметы языка вражды / А. И. Грищенко, Н. А. Николина // Язык вражды и язык согласия в социокультурном контексте : коллектив. моногр. / отв. ред. И. Т. Вепрева, И. А. Купина, О. А. Михайлова // Труды Уральского МИОНа. — Вып. 20. — Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2006. — С. 175–187.
14. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн / Т. Гундорова. — К. : Часопис «Критика», 2005. — 262 с.
15. Гундорова Т. Постколоніальний роман генераційної травми та постколоніальне читання на Сході Європи [Електронний ресурс] // Тамара Гундорова. — Режим доступу : <http://uamoderna.com/md/hundorova-postkolonial-novel-generational-trauma>. — [Заголовок з екрану].
16. Жадан С. Капітал / С. Жадан. — Х. : Фоліо, 2009. — 797 с.
17. Жолдак Б. Топіамбур, сину / Богдан Жолдак. — Львів : Кальварія, 2002. — 224 с.
18. Забужко О. Let my people go : 15 текстів про українську революцію. — 2-ге вид., випр. / Оксана Забужко. — К. : Факт, 2006. — 232 с.

19. *Забужко О.* Музей покинутих секретів. Роман. — 2-ге вид., доп. / О. Забужко. — К. : Факт, 2009. — 832 с.
20. *Забужко О.* Хроніки від Фортінбраса (вибрана есеїстика 90-х) / Оксана Забужко. — К. : Факт, 1999. — 340 с.
21. *Карпа І.* Фройд би плакав / І. Карпа. — Х. : Фоліо, 2004. — 364 с.
22. *Лосєв І.* Прокляття меншовартості. Чому малоросійство культивує поразку [Електронний ресурс] / Ігор Лосєв. — Режим доступу : <http://tyzhden.ua/Society/148215>. — [Заголовок з екрану].
23. *Ми* для росіян вже не «хохли», а «укри» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://expres.ua/digest/2014/07/28/110614-my-rosiyan-vzhe-ne-hohly-ukry-zabuzhko>. — [Заголовок з екрану].
24. *Наконечний Є. П.* Украдене ім'я : чому Русини стали Українцями / Є. П. Наконечний; передм. Я. Дашкевича. — 4-е вид., доп. і випр. — К. ; Кам'янець-Подільський : ПП «Медібори-2006», 2013. — 392 с.
25. *Пиркало С.* Кухня егоїста : Есе / Світлана Пиркало. — К. : Факт, 2007. — 224 с.
26. *Правовірний* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/pravovirnyj>. — [Заголовок з екрану].
27. *Святюк Ю. В.* Семантика та функціонування етнономінацій в сучасній англійській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Ю. В. Святюк. — Донецьк, 2005. — 20 с.
28. *Сняданко Н. В.* Колекція пристрастей, або Пригоди молодії українки / Н. В. Сняданко. — Х. : Фоліо, 2008. — 287 с.
29. *Ставицька Л.* Український жаргон. Словник : Містить близько 4070 слів і понад 700 стійких словосполучень / Леся Ставицька. — К. : Критика, 2005. — 496 с.
30. *Трегубов В.* Явление «укров» — главных врагов путинской нечисти [Електронний ресурс] / Виктор Трегубов. — Режим доступу : http://sensor.net.ua/resonance/296136/yavlenie_ukrov_glavnyh_vragov_putinskoj_nechisti. — [Заголовок з екрану].
31. *Українська мова* : енциклопедія / редкол. : Русанівський В. В., Тараненко О. О., (співголови), М. П. Зяблюк [та ін.]. — 2-ге вид., випр. і доп. — К. : Вид-во «Укр. енциклоп.» ім. М. П. Бажана, 2004. — 824 с. : іл.
32. *Україне* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B5>. — [Заголовок з екрану].
33. *Укры* — древнейшее славянское племя, первопредки украинцев? [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://likbez.org.ua/ukry-ancient-tribe.html>. — [Заголовок з екрану].
34. *Шпорлюк Р.* У пошуках майбутнього часу : статті та есеї / Р. Шпорлюк. — К. : Грані-Т, 2010. — 256 с.